

Ehli Beyt'in, Oniki İmâmların ve Ondört Masum-u Pâklerin Şehadeti ve İslam Kardeşliği

Martyrdom of the Ehlibeyt and the Twelve Imams and the Fourteen Innocent Ones and the Fellowship of Islam

Mustafa TÖZÜN

Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD

Özet:

Bu çalışmada Ehli Beyt'in, Oniki İmâmların ve Ondört Masum-u Pâklerin yaşadığı zulüm ve şehadetleri konu edilmiştir. Çalışmanın sonunda, Türk-İslam Coğrafyasının birliği ve dirliği için tarihsel olaylara dayalı kin ve intikam duygularının oluşturduğu tehlikeye dikkat çekilmiştir. Kur'an ve Peygamberimizin (S.A.V.) Sünnetinin sunduğu temel mesaj, hoşgörü ve kardeşliğe dayalı, İslam ümmetinin birliği şuuruna varmaktır.

Anahtar kelimeler: Ehli Beyt, Oniki imâmlar, Ondört Masum-u Pâkler

Abstract:

The subject of this study is the persecution and martyrdom of the Ehlibeyt (Prophet's household), the Twelve Imams and the Fourteen Innocent Ones. At the end of the study, attention was drawn to the danger posed by the feelings of grudge and revenge based on historical events for the unity and decorum of Turkish-Islamic Geography. The basic message of the Qur'an and the Sunnah of our Prophet (S.A.V.) is to reach unity of the Islamic Ummah (Community), based on tolerance and brotherhood.

Key words: Ehlibeyt, Twelve Imams, Fourteen innocent ones

1. EhliBeyt:

Hz. Peygamber (S.A.V.) Ehl-i Beyt'ini amcasının oğlu ve damadı Hz. Ali (k.v.), kızı Hz. Fatıma (r.a.) ve onların iki oğlu olan torunları Hz. Hasan (r.a.) ve Hz. Hüseyin (r.a.) olarak belirledi. Bu belirleme Tathir ayeti olarak bilinen Ahzab -33. Ayetin inişiyile gerçekleşti. "Ahzab – 33 Meali: "Allah ancak siz Ehli Beyt'ten her türlü kötülüğü uzak tutmak ve sizi tertemiz kılmak ister." Peygamber eşi Ümmü Seleme Ehli Beyt'in kimlerden oluştuğunu öğrendiğinde kendi durumunu sormuş, sen de hayırlılardansın, cevabını almıştır Öztürk, E. 2010). Yani iyisin ama bu konu başka, sen Ehli Beyt'ten değilsin mesajı verilmiştir ona. Peygamber'in (S.A.V.) kendisiyle birlikte 5 kişi olan Ehli Beyt; *Pençe-i Al-i Aba* (5 Evlat, 5 Soy) olarak da bilinir (Seven, Y.C., 2010) ve Fatıma Ana Eli olarak ta bilinen el şeklinde çizilen şekillerle sembolleştirilir. Fatıma Ana'nın Eli'nin Anadolu'dan Hindistan'a kadar kötülüklerden koruyucu bir sembol olduğuna inanılmaktadır (Kayabaşı, N., & Yanar, A.,2013).

Peygamber (S.A.V.) vahyi almış, görevini tamamlamış, geldiği yere dönüşüne hazırlanıyor. O'ndan (S.A.V.) sonrasında geriye bir din, bir güzel ahlak, bir irfan öğretisi kalmalıydı. Çünkü O (S.A.V.) savaşlar yapmak zorunda kalsa da gerçek anlamda bir devlet kurmak için çalışmamıştı. Bu dünyevî bir işti. Ancak koşullar bir Peygamberimizin (S.A.V.) bir devlet kurmasına ve bu yönde de insanlığa örnek kurması gerekli kılmıştı. Böylece dünyanın ilk yazılı Anayasası ile Medine Şehir Devleti kurulmuş oldu (Palabıyık, M. H.,2002). Ancak yazarın görüşüne göre; Kur'an ayetlerinin insanlar üzerindeki tesiri, diğer peygamberlerin yarattığı tesirden daha güçlüydü. Böyle bir tesir gücü de dünya hâkimiyetini arzulayan nefsleri elbette kışkırtacaktı. Cahiliye döneminde kabilelere bölünmüş Arap toplumu İslam İmparatorluğu adı altında dünyaya hâkim olabilirdi. Bu da siyasi güç, ekonomik güç, daha fazla nefis, daha az ruhaniyet demekti (...) İslam din olarak organize olmuş, Mekke fethedilmiş, elde bir güç olduktan sonra bu işin başında gönülden iman edenlere mi İslam Devleti kalmıştır, yoksa daha beş – on yıl önce Peygamber'in (S.A.V.) karşısına düşman olarak çıkanlara mı? Bu düşmanların gönüllerine birden iman iniverdi de hepsi Peygamber'in (S.A.V.) ardından güç sahibi ve otoriter oluverdiler, öyle mi? Cevabımız, Hayır. Aşağıda bu cevabın gerekçelerini Peygamberimiz'den (S.A.V.) sonra Ehli Beyt ve Oniki İmâmlara yapılanları özetleyerek açıklamaya çalışacağız:

2. Fedek Hurmalığı Olayı:

Peygamber (S.A.V.) kızı Hz. Fatıma'ya (r.a.) yapılanlara bakın: *Fedek Hurmalığı* Olayı. Bedri Noyan Dede Baba'nın anlatımıyla sunalım: Peygamber ölümünden önce bu

hurmaliğı kızına bırakıyor. Halifeliği ele geçiren Ebu Bekir, onun kızı; Peygamber'in (S.A.V.) de eşi olan Ayşe ve diğerleri Peygamber'den (S.A.V.) hiç bir miras kalmamıştır, diyorlar, Fatıma da "Burası tereke değildir, babam bana verdi" diyor. Yine de bu mal ne ona ne de çocuklarına kalıyor (Dedebaba, B. N., 2006c). Hz. Fatıma'nın (r.a.) bu mala ihtiyacından ziyade, O'na karşı alınan tutum ibretlik! Daha işin başı ve Ehli Beyt'e şiddetli bir tavır alınıyor. Halifelik, kurulan bir devletin devamı için gerekli ama işe siyaset girince bu kurum Hz. Ali'ye (k.v.) bırakılır mı? O (k.v.), kan akmasın diye geri çekiliyor. Emeviler 24 Haziran 656'da istemeye istemeye Hz. Ali'nin (k.v.) halifeliğine göz yumuyorlar. Talha, Zübeyir ve Ayşe kendisinin başından beri yanında olmaları gerekirken ne yaptılar? Gidip Basra'yı ele geçirdiler.

3. Hz. Ali, Cemel Vakası, Sıffin Savaşı ve Hz. Ali'nin şehadeti:

Cemel Vakası denilen hadise gerçekleşti. Savaşı Hz. Ali (k.v.) kazandı ve Basra'ya hâkim oldu (4 Aralık 656) (Dedebaba, B. N., 2006b). Sonra karşısına Ebu Süfyan'ın oğlu Muaviye ıktı. Muaviye Mısır'ı ele geçirdi. Hz. Ali (k.v.) Suriye üzerine yürüdü ve *Sıffin Savaşı* gerçekleşti (Dedebaba, B. N., 2006a). Savaş esnasında Amr bin As'ın Muaviye lehine entrikalarıyla, Muaviye birlikleri mızraklarının ucuna Kur'an sayfalarını takarak hakemlik usulü istediler. Neticede Hz. Ali'nin (k.v.) halifeliği hakem kararıyla Muaviye'ye geçti. Hakem olayını protesto eden ve daha sonra Hariciler olarak adlandırılan 4000 asker Medine'ye gitti, şehri zaptetti. Hz. Ali (k.v.) onları Nehruvan'da yendi ise de Muaviye ile sorunları bitmedi. Muaviye iktidara kendi oğlu Yezid'i hazırlıyordu. Ve şah-ı Merdan Ali, 661 yılında, camide namaz kılarken azat etmiş olduğu köle *İbn-i Mülcem* tarafından zehirli bir kılıç ile şehit edildi (Dedebaba, B. N., 2006g). Bu işi yaptıranlar Haricilerdi ve onlar Muaviye'yi de öldürmek istedilerse de bunu başaramadılar... Zulüm bununla da bitmedi...

Hz. Ali'nin (k.v.) şehadetinden sonra oğlu Hz. Hasan (r.a.) Irak'ta halife ilan edildi. O Muaviye ile anlaşma yapmış olsa da bu anlaşmaya uyulmayacaktı. Hz. Hasan (r.a.) Hicret'in 50. Yılında Muaviye'ye uyan eşi *Cade* tarafından zehirlenerek şehit edildi (Dedebaba, B. N., 2006e).

4. Kerbela Olayı:

Muaviye; 15 Recep 60 H (21 Nisan 680 M) tarihinde öldüğünde yerine oğlu Yezid halife olmuştu. Yezid, Hz. Hüseyin'in (r.a.) kendisine biat etmesini istese de red cevabı almıştı. Yezid de onun katli için adamlarını görevlendirdi. Hz. Hüseyin (r.a.) Hac'dan önce Kufe yolundaydı. Yezid'in adamları onu Hicri 6 Muharrem 61'de Kerbela'da karşıladı ve

biatını istediler. Biat edilmeyince de Fırat'ın suyunu kestiler. Hz. Hüseyin (r.a.) ve yanındakileri çölde susuz bıraktılar. Bundan sonrası eşi görülmemiş bir vahşet ve zulüm. Kime karşı? Peygamber torununa ve yanındaki masumlara karşı... Ve Hicri 10 Muharrem 61'de (10 Ekim 680) Kerbela Olayı vuku buldu. Hz. Hüseyin (r.a.) 33 mızrak ve 34 kılıç yarası ile şehit edildi. Şehit eden melunun adı Şimr İbn-i Zülcevşen'di. O gün Kerbela'da 72 kişi şehit verilmiştir... (Dedebaba, B. N., 2006f)

5. On iki İmamların şehadetleri:

Bununla da bitmedi, onların çocukları olan diğer İmâm lar da 12. İmâm olan Mehdi'ye kadar zulümlere uğramışlar, şehit edilmişlerdir. On İki İmâm lar: *İmâm Ali, İmâm Hasan, İmâm Hüseyin, İmâm Zeyn-el Abidin, İmâm Muhammed Bakır, İmâm Cafer Sadık, İmâm Musa Kazım, İmâm Ali Rıza, İmâm Muhammed Taki, İmâm Ali'yyün Naki, İmâm Hasan-ül-Askeri, İmâm Muhammed-ül-Mehdi'dir.*

EMEVÎLER DÖNEMİ'nde; Dördüncü İmâm Zeyn'el Âbidîn, başka rivayetler de olmakla beraber, 17 Ekim 713'de (Hicri 95, 22 Muharrem) *Hişâm mel'unu* tarafından zehirleterek şehit edilmiştir. Beşinci İmâm Muhammed Bâkır, Emevilerden çok cefalar çekmiş ve zindanlarda yatmıştır. *Hişâm* zamanında 732 M. (7 Zilhicce 117 H.) tarihinde şehit edilmiştir. Altıncı İmâm Cafer Sâdık, Câ'ferî Mezhebinin kurucusudur. Sünni mezheplerin kurucularından Ebû Hanîfe kendisinden iki yıl ders almıştır. Hârun-er Reşîd hükümdar iken 148 H (20 Kasım 765 M.) tarihinde Medine'de şehit edilmiştir. **ABBASÎLER DÖNEMİ**'nde; Yedinci İmâm Mûsâ Kâzım, Hârun-er Reşîd elinde tutuklu iken, O'na zehirli hurma verilmiş ve 5 veya 25 Recep 183 H. (12 Ağustos 799 M.) Cuma günü Hakk'a yürümüştür. Sekizinci İmâm Alî Rıza, Hârun-er Reşîd oğlu Me'mun tarafından zehirli üzüm verilerek 218 H. (833 M.) tarihinde şehit edilmiştir. Dokuzuncu İmâm Muhammed Takî, Mu'tasım Me'lonu tarafından Bağdat'ta zehirleterek şehit edilmiştir. Onuncu İmâm Alî-yyün Nakî, 253 H. (867 M.) veya 254 H. (21 Haziran 868 M.) tarihinde Samarra şehrinde zehirleyerek şehit etmişlerdir. Onbirinci İmâm Hasan'ül Askerî, Halife Mu'temid zamanında 8 Rebiul'evvel veya Rebi'ulahir 260 H. (1 Ocak 874 M.) tarihinde zehirleterek şehit edilmiştir. Ve Onikinci İmâm Muhammed-ül-Mehdî, Samarra'da 15 Şaban 255 H. (868 M.) doğmuştur. Babası Hasan'ül Askerî şehit edildiğinde amcası Ca'fer İmâm lık iddiasında bulunmuştur. Muhammed-ül-Mehdî o zaman beş yaşındadır ve kısa bir süre ortada görünmüş ve sonra gizlenmiştir. Bu ilk gizlenmeye "gaybubet-i suğra = ufak kayboluş" denilir. Bu sırada yandaşlarına mesajlar yollamıştır. Sonradan esas büyük kayboluş başlamıştır. İnanışa göre Mehdi göğe çekilmiştir ve ahir zamanda geri dönecektir (Dedebaba, B. N., 2006d).

Yukarıda özetlendiği üzere, ilk İmâmdan onikinci İmâma kadar, Peygamberimizin (S.A.V.) vefatından sonra İslam devletine hâkim olan güçler Peygamber'in soyundan gelen ve kardeş (Hasan-Hüseyin) veya baba-oğul olan İmâmları kabul etmediği gibi onlara hem zulüm etmiş hem de şehadetlerine sebep olmuştur. On iki İmâmların şehadeti, Kerbela Olayı ile birlikte, Peygamber (S.A.V.) soyundan gelen ve her biri şehit On dört Mâsûm-u Pâk'ın üzüntüsüyle de birleşerek Alevî-Bektaşî ve Şii İslam'ın temel acı duygusunu doğurmuştur.

6. On dört Mâsûm-u Pâk:

Şehit Hz. Hüseyin oğlu Abdullah ile On dört Mâsûm-u Pâk: 1) Hz. Hüseyin oğlu Abdullâh, 2) İmâm Ali oğlu Muhammed-ül-Ekber, 3) İmâm Hasan oğlu Abdullâh, 4) İmâm Hüseyin oğlu Abdullâh -ül-Ekber, 5) İmâm Hüseyin oğlu Kâsım, 6) İmâm Zeyn'el Âbidîn oğlu Hüseyin, 7) İmâm Zeyn'el Âbidîn oğlu Kâsım, 8) Muhammed Bâkır oğlu Alî-yyel-Aftar, 9) İmâm Cafer-üs-Sâdık oğlu Abdullâh-ül-Asgar, 10) İmâm Cafer-üs-Sâdık oğlu Yahya-el-Hâdi, 11) İmâm Mûsâ Kâzım oğlu Sâlih, 12) İmâm Mûsâ Kâzım oğlu Tayyib, 13) İmâm Muhammed Takî oğlu Ca'fer-Tâhir 14) İmâm Alî-yyün-Nakî oğlu Ca'fer, 15) İmâm Alî-yyün-Nakî oğlu Kâsım (Dedebaba, B. N., 2006h).

Bedri Noyan Dedebaba On iki imâm ve on dört Mâsûm-u Pâk'ın şehadeti üzerine Alevî-Bektaşî ve Şii İslam'ına dâhil müslümanların kızgınlık ve acı duygusunun izahını *Alî Resmî Giridî*'nin (Resmolu) *Uyû-nül Hidâye* eserinden şu alıntıyı sunmaktadır:

“On iki imâm ve On dört masum-u pâklerin herbirini, Müslümanız diyen lanetliler şehit etmiştir. Yine “Müslümanız.” Dediler ve iki cihan fahrinden (Hz. Peygamber'den) şefa'at umarlar. Bu çerdeh-i pak'ler bu zikrolunan On iki İmâm ın bülüğe ermeden şehîd olan evladlarıdır.” (Alî Resmî Giridî'den aktaran Dedebaba, B. N., 2006i).

7. Bu Tarihsel Geçmişe Rağmen Mezheplerin İslam Çatısında Birliğini Savunmak:

Görülüyor ki İslam tarihinin başlangıcı acı, keder ve kanla yoğrulmuştur. Peygamberimizin aile efradı, torunları katledilmiş, şehit edilmiştir. BU acının dayanılmazlığı aşikârdır. İslam mezheplere ayrılmıştır. Hz. Ali'yi sevenler Türkiyemizde ve Balkanlarda Alevî-Bektaşî İslam'ını doğurmuştur. Irak'ta doğum İran'da yayılan Şiilik te Hz. Ali ve Ehli Beyt sevgisi üzerine kuruludur. Bununla birlikte Sünni İslam'ın Ehli Beyt'e olan sevgisinin olmamasını söylemek düşünülemez. Bu anlamda Mustafa Y. Kılınç hocamız “Haci Bektaş Veli Ve Alevilik-Bektaşilik” isimli tebliğinde birleştirici bir üslup ile öyle demektedir:

“Alevilik ve Bektaşilik İslâmiyetin içinde olup, onu dışında göstermeye çalışanlar gerçek Alevi ve Bektaşi olmadığı gibi yanlış içinde oldukları ortaya çıkacaktır. Gerçek Alevi ve Bektaşi Müslümandır, Ehl-i Sünnettir, aksini söyleyenler ya iftira ediyor, yahut çok cahildirler. Hz. Ali (R.A.) şöyle diyor: “Cahil dostun olacağına alim düşmanın olsun.

(...)

Her ne meslek, meşrep ve tarikat olursa olsun ölçü Kur'an ve Sünnettir. Bütün tarikatlar geçmişte İslâm'ın içinden çıkmıştır. Eğer bu gün bir tarikat İslâmi ölçüler dışında ise o tarikat kurucularının hatası değil, kendinden çok sonra gelenlerin bilerek veya bilmeyerek, nefsi veya nefsi olmayan, siyasi veya siyasi olmayan yanlış, hatalı çıkır açmalarından olmuştur. İslâm dışı çıkırlar kimden gelirse gelsin kabul edilemez, batıl olur. Çünkü ölçülerimiz hala sağlam ve mevcuttur. Kurucuların hayatı belli ve yaşayışları İslâm'ın içindedir. Kur'an taptaze duruyor ve Ehl-i Beyt'in hayatı Sünnetin ta kendisidir.”. (Kılınç, M. Y., 1999).

Türkiyemizde Ehli Beyt sevgisinin hem Sünni hem de Alevi vatandaşlarımızca paylaşılan yüce bir sevgi olduğunu Kadir Canatan hocamızın “Türkiye'nin Isim Haritasinin Temeli Olarak Ehl-I Beyt Sevgisi” isimli makalesini incelediğimizde de görürüz. Türkiye’de 2010 yılında bebeklerimize en sık koyduğumuz erkek isimleri sırasıyla; Mehmet, Mustafa, Ahmet, Ali ve Hüseyin’dir (Canatan, K., 2012). En çok konulan kız isimleri ise sırayla; Fatma, Ayşe, Emine, Hatice ve Zeynep’tir. Bu netice dahi Türk’ün İslam’dan, İslam’ın Türk’ten ayrılamayacağını ve Türk’ün Ehli Beyt sevgisinin bir göstergesi sayılabilir.

Sünni İslam’ı Kabul eden Türklerin Maturidî-Yesevî-Hanefî çizgideki anlayışının Ehlibeyt sevgisine dayandığını Bakış Yaşa Altınok “Ehli Beyt ve Türkler” makalesinde özetle şöyle dile getirmektedir:

*“Sünni İslam’ı benimseyen Türkler, Kur’an ve sünnetin öngördüğü din esaslarını Ehlibeyt’in eşitlik, hoşgörü ve muhabbete dayalı yorumundan almıştır. Yüce Peygamberin önderliği koşuluyla Hz. Ali ve evlatlarının İslam anlayışını benimseyip kabul etmişlerdir. İslamlaşma sürecini Ehlibeyt imâmlarının öncülüğünde devam ettiren Türklerden bir bölümü itikat bakımından **İmâm Maturidî** Ehli Sünnet anlayışını benimsemişlerdir. Naklî bilgilerin*

yanısıra **aklî bilgilere** önem veren Mâturidî'nin itikâdi sistemini benimseyenler, genelde yine bir Türk aileye mensup olan **İmâm-ı Azam Ebu Hanife**'nin fikhını benimsemişlerdi. Bu ekolde olanlar da siyasî tercihlerini **Hz. Ali ve Ehlibeyt**'ten yana koymuşlardı. Türklerdeki Hz. Ali ve Ehlibeyt sevgisinin kaynağının bir nedeni de bu olsa gerektir. Yine tercihini Hz. Ali ve Ehlibeyt'e yapan ve Türkistan tasavvuf okulunda yetişen **Ahmed Yesevî**'nin de Vahdeti Vücuda dayalı tasavvuf anlayışı, Mâturidî'nin zat sıfat birlemesiyle genelde örtüşüyordu. Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma sürecinde bu düşünce, başta **Hacı Bektaş Veli** olmak üzere **Alperenlere** itici güç olmuş ve rehberlik etmiştir." (Altınok, B.Y.,)

8. Sonuç:

İslam tarihinin başında Ehli Beyt'e ve Peygamber (S.A.V.) torunlarına yapılan eziyet, zulüm ve haksızlıklara ve verilen şehitlerimize karşılık, Türk-İslam coğrafyasında tarihe dayalı intikam duygularına yer verilmemesi, buna zemin hazırlayacak her türlü faaliyetten kaçınılması gerekmektedir. Türk-İslam coğrafyasını bir sömürge toprağı haline döndürmek isteyen, bu coğrafyada anarşi, kargaşa ve savaş çıkartmak isteyen güçlere karşı, Türk-İslam kültürünün hoşgörü ve sevgisiyle karşı durmak gerekir. Sünnî ve Şîî'nin birbirinden ayrılmasını isteyenler İslam coğrafyasını da parçalamak istemektedir. Türkiye'de Alevî ve Sünnî kardeşliğine zarar vermek isteyenler, Türk'ün birliğini ve dirliğini istemeyenlerdir. Bu nedenle başta ülkemizde olmak üzere tüm İslam coğrafyasında, mezhep ve tarikat anlayışlarının aynı hedefe, Hakk'a, varmak için geliştirilmiş, Hak yollar olduğu şuurunun yerleşmesi için çaba sarf edilmelidir. Cuma'ya Cemevi'ne ve Cami'ye anlayışı geliştirilmeli, mezhepler ve tarikatlar birbirini hoşgörüyle dinlemeli, İslâm ümmetinin birliği ve dirliği için duyarlılık gösterilmelidir. Kur'an ve Peygamberimizin (S.A.V.) Sünnetinin bize bildirdiğı gerçek mesaj budur. Bir gün 'Hak' ile 'Batıl'ın birbirinden ayrılacağına olan imanımızla, Ehli Beyt, Oniki İmamlar ve Ondört Masum-u Pâklere olan sevgi ve saygımızla bitirelim.

Kaynaklar:

1. Altınok, B. Y. (2001). Ehl-i Beyit ve Türkler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 18.
2. Canatan, K. (2012). Canatan, K. (2012). Türkiye'nin isim haritasının temeli olarak Ehl-i Beyt sevgisi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 62: 213-236
3. Dedebaba, B.N. (2006a). Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik, Sıffin Savaşı, VII. Cilt, Ardıç Yayınları, s. 19.

4. Dedebaba, B.N. (2006b). Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik, Cemel Olayı, VII. Cilt, Ardıç Yayınları, s. 27-28.
5. Dedebaba, B.N. (2006c). Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik, Fedek Hurmalığı Hakkında, VII. Cilt, Ardıç Yayınları, s. 52-53.
6. Dedebaba, B.N. (2006d). Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik, Oniki İmâm lar, VII. Cilt, Ardıç Yayınları, s. 54-102.
7. Dedebaba, B.N. (2006e). Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik, İmâm Hasan, VII. Cilt, Ardıç Yayınları, s. 59.
8. edebaba, B.N. (2006f). Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik, İmâm Hüseyin, VII. Cilt, Ardıç Yayınları, s. 59.
9. Dedebaba, B.N. (2006g). Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik, Nusayrîler, VII. Cilt, Ardıç Yayınları, s. 239.
10. Dedebaba, B.N. (2006h). Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik, On dört Ma'sûm-u Pâk, VII. Cilt, Ardıç Yayınları, s. 111-115.
11. Giridî, Alî Resmî (Resmolı) Uyû-nül Hidâye, s.4'den aktaran Dedebaba, B.N. (2006i). Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik, On dört Ma'sûm-u Pâk, VII. Cilt, Ardıç Yayınları, s. 111.
12. Kayabaşı, N., & Yanar, A. (2013). Türk el sanatlarında kullanılan nazar motifleri ve Alevilerde nazar inancı. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, 65: 169-184.
13. Kılınç, M. Y. (1999). Hacı Bektaş Veli ve Alevîlik-Bektaşîlik. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, (9).
14. Palabıyık, M. H. (2002). Hz. Peygamber'in devlet kurma faaliyeti (Tarihî Arkaplan ve Teşrî Açısından). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 17, 93-120.
15. Öztürk, E. (2010). Hz. Fatma Kültü. Toplum Bilimleri Dergisi, 8: 127-144.
16. Seven, Y. C. (2010). İmâm Rıza Ocağı'nda İnanç Uygulamaları. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, 56: 357-370.